



Spår efter begravningar

Gravar från vendel-vikingatid vid Röda bygget

Ingeborg Svensson

Populärvetenskaplig sammanfattning





Utdrag ur Sverigekartan med platsen markerad. Skala 1:1 000 000. Källa: Lanmäteriet.



Laddas ned via
app.raa.se/open/arkivskoc
www.sormlandsarkeologi.se

Lst dnr 431-8819-2020
 Arkeologisk undersökning
 Södermanlands län
 Katrineholms kommun
 Fornlämning L1984:2554

Projektledare & författare: Ingeborg Svensson
ingeborg.svensson@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
 Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

© Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2023



Exempel på en av de skadade gravarna som ingick i undersökningen. På bilden syns brandlagret och delar av det kärnröse som en gång täckt graven. Foto: Ingeborg Svensson 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Spår efter begravningar

Gravar från vendel-vikingatid vid Röda bygget

Väg 56 sträcker sig från Bie i söder och norrut längs med Köpingsåsen. Under framför allt stenålder, men även under senare tidsperioder, har människor bosatt sig i anslutning till åsar. Under järnålder placerades till exempel gravar och gravfält ofta på eller i anslutning till de väl synliga långsträckta höjdpartierna i landskapet.

Ett exempel på ett sådant järnåldersgravfält finns norr om korsningen vid säteriet Äs, på östra sidan om väg 56 intill bebyggelsen vid Röda bygget. En del av gravfältet ligger fortfarande kvar, precis intill den nya sträckningen av vägen. Gravarna syns som fint välvda högar som ligger kant i kant med varandra, vända mot det

öppna jordbrukslandskapet i söder. I Mälardalen hör den här gravformen hemma i yngre järnålder. Den delen av gravfältet som låg inom det planerade vägarbetsområdet undersöktes däremot arkeologiskt inför att vägbygget skulle ta sin början. Här rörde det sig emellertid inte om några väl synliga gravhögar utan i stället om mer eller mindre skadade gravar där endast rester efter det inre gravskicket återstod.

Gravskick under yngre järnålder

Vid den här tiden var det vanligt att den som dött kremerades för att därefter gravläggas. Den döde brändes ofta i sin klädedräkt och tillsammans med sin personliga utrustning. Saker och ting som kunde tänkas behövas på färden till eller i dödsriket, kunde också pla-

ceras på gravbålet. När väl elden falnat togs brandresterna om hand och behandlades på olika sätt.

En del av det brända materialet kunde till exempel placeras i en urna, vilken ställdes på marken för att sedan täckas med de återstående delarna av gravbålet. Ibland grävdes i stället en grop för gravurnan, som sedan täcktes med de kvarvarande brandresterna. I andra fall användes ingen särskild behållare utan brandlagret i sig själv utgjorde det inre gravskicket. I anslutning till begravningen kunde också ytterligare föremål placeras i eller invid brandlagret.

Därefter kunde gravgömman markeras på något sätt. Vanligen lades någon form av stenpackning



Ett av brandlagren delvis undersökt. Foto: Ingeborg Svensson 2021, Sörmlands Arkeologi AB.



Ett av de två ormbeslagen som framkom i en av gravarna. Foto: Jenny Radon 2021, Sörmlands Arkeologi AB.



Exempel på brända dekorerade kamfragment från en av de undersökta gravarna. Foto: Ingeborg Svensson 2023, Sörmlands Arkeologi AB.



Olika typer av spikar och nitar förekommer ofta i gravar från yngre järnålder. Foto: Ingeborg Svensson 2021, Sörmlands Arkeologi AB.



Exempel på ett par olika beslag. Båda utgör en del av varsitt par och framkom i två olika gravar. Foto: Max Jahrehorn, Oxider AB.



Till vänster en skobrodd och till höger en av de tre glaspärlorna som framkom vid undersökningen. Foto: Max Jahrehorn, Oxider AB.

Ett av de hela keramikkrärlen. I samma grav fanns även ett större kärl som fungerat som gravurna för en del av det brända benmaterialet. Foto: Ingeborg Svensson 2023, Sörmlands Arkeologi AB.



ovanpå, vilken sedan kunde täckas med jordmassor så att det bildades en större eller mindre hög.

Spår efter begravningar

Vid Röda bygget hade alla högar jämnats med marken. Anledningen var att det började tillverkas kalk på platsen för gravarna under 1700-talet. Då byggdes en kalkugn i kanten av åsen för att bränna kalk som sedan användes till murbruk och kalkputs. Vid tillverkningen behövdes, förutom kalksten, också sand, vatten, kol och ved.

Exakt hur många gravhögar som fick stryka på foten när kalktillverkningen pågick går inte att säga. Men inom vägarbetsområdet påträffades spåren efter åtminstone sex begravningar i form av rester efter brandlager och gravurnor av keramik.

De begravda

Det bevarade brända benmaterialet i gravresterna visar att minst en människa har begravts tillsammans med åtminstone ett par djur i varje grav. Det vanligast förekommande djuret var hund och därefter häst, djur som även idag står människan nära. Precis som de hade spelat en viktig roll i det levande livet, sågs det som självklart att de skulle göra sina ägare sällskap på resan till det tänkta dödsriket. Den ganska höga andelen hästar i gravarna kan ses som ett tecken på att hästar varit av stor betydelse för den gravlagda befolkningen vid Röda bygget. Det behövdes också en viss förmögenhet för att hålla sig med häst.

Med ett undantag innehöll alla gravar vuxna personer, de flesta medelålders (35-50 år) eller äldre (över 50 år). Undantaget utgörs av

ett gravlagt barn, som troligen var över 6 år vid döds- och begravningstillfället. En av de begravda äldre männen hade en så kallad filad tand, det vill säga att det fanns två inristade linjer tvärs över en av framtänderna. Vad den här märkningen har haft för betydelse är något omtvistat. Klart är ändå att det rör sig om någon form av identitetsmarkör, det vill säga att personen i fråga har tillhört en särskild grupp i det dåvarande samhället. Det kan ha rört sig om en sammanslutning som sysslat med resor och handel eller att de ingått i ett särskilt vapenslag.

Föremål i gravarna

I nästan alla gravar fanns keramik-krukor. I flera fall i form av i stort sett hela kärl, i andra fall av enbart skärvor. En del av krukorna har använts som behållare för de kre-



Under 1700-talet byggdes en kalkugn på platsen för gravarna. Sanden i åsen och gravhögarna kom väl till pass vid tillverkningen av kalk för murbruk och kalkputs. Illustration: Lars Norberg 2023, Sörmlands Arkeologi AB.



Arkeolog Ingeborg Svensson och byggnadsantikvarie Kjell Taawo står och diskuterar kalkbränning i resterna efter kalkugnen. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB

merade benen i gravarna, medan andra har innehållit någon form av mat. Maten kan antingen ha fyllt en funktion i samband med begravningsmåltiden eller så kan den ses som färdkost på resan till livet efter detta. I flera av gravarna fanns också olika former av spikar och nitar, vilka är spår efter ihopfogade konstruktioner, kanske framför allt av trä. Här kan det till exempel röra sig om skrin och kistor.

Övriga föremål kan till stor del knytas till klädedräkten och/eller den personliga utrustningen. Här finns till exempel ett par röda och en grönaktig glaspärla, skobroddar och en kniv tillsammans med olika former av metallbeslag. Beslagen kan i vissa fall tolkas som knivskidesbeslag och bältesdetaljer, men i materialet kan det också dölja sig spår efter hästutrustning och vapen. Det senare kanske framför allt gäller för ett par mycket

ovanliga beslag utformade som slingrande ormar med ett huvud i varje ände. Ögonen är glosformade och runt halsarna syns koppel, eller halsband, om man så vill. De är detaljrikt utformade och visar prov på en uttalad hantverksskicklighet. Möjligen kan det röra sig om sköldbeslag eller beslag till pilkoger.

I lite drygt hälften av gravarna fanns också fragment av kammar gjorda av ben. Flera av fragmenten är dekorerade med linjer och enkla punktcirklar. Kammen kan ses som en personlig ägodel som användes vid iordningsställandet av den döde inför kremeringen, för att sedan läggas på gravbålet.

Datering

Fyndmaterialets karaktär tillsammans med genomförda ¹⁴C-analyser visar att gravarna kan knytas till vendeltid-vikingatid, i det här fallet motsvarande tidsperioden 656-884

e. Kr. Tyngdpunkten ligger i 600-700-tal och endast en av gravarna har en datering som sträcker sig in i 800-talet.

Läs mer:

Ingeborg Svensson. 2021. Boplats, gravar & en kalkugn. Väg 56. Fornlämning L1984:2554, L2020:8011 & L2020:8014, Äs 1:47, Julita socken, Katrineholms kommun, Södermanlands län. Stenålder, järnålder & historisk tid. Arkeologisk förundersökning. Sörmlands Arkeologi AB Rapport 2021:09.

Patrik Gustafsson Gillbrand & Ingeborg Svensson. 2023. Stenhantverk, brandgravar & kalktillverkning. Väg 56. Fornlämning L1984:2554, L2020:8011 & L2020:8014, Äs 1:47, Julita socken, Katrineholms kommun, Södermanlands län. Mesolitikum, vendel-vikingatid & historisk tid. Arkeologisk undersökning. Sörmlands Arkeologi AB Rapport 2023:10.